I. ИЗМЕРЕНИЯТА НА НАСИЛИЕТО МЕЖДУ УЧЕНИЦИТЕ

Насилието между деца в училище обхваща широк спектър от прояви. То е явление със сериозни размери и оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и на онези, които го извършват. Последиците от насилието в училище са особено тежки и продължителни и силно привличат общественото внимание. Българската дума, която отговаря най-точно на явлението е „тормоз" ("bullying").

Определение на насилие: В България в официална употреба е дефиницията на насилието, дадена в & 1, т. 1, 2, 3, 4 и 5 на допълнителната разпоредба на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето. **"Насилие"** над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

Физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето".

Психическо насилие „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето като подценяване, подиграващо отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда".

Сексуално насилие е използването на дете за сексуално задоволяване. Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на Световна здравна организация е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и на обществото".

Пренебрегване е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Насилието може да бъде от възрастен към дете, между деца и от дете към възрастен.

Според чл. 7 ал. 1 и ал. 2 от Закона за закрила на детето всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

Тормозът е специфичен вид насилие сред децата и е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Но не всеки акт на насилие е тормоз. Тормозът между връстници е групов феномен. Случаите на тормоз се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е много сериозно, оставящо травматични следи действие, защото тормозеният не може да се защити със собствени усилия. Тормозът не спира от само себе си, без външна намеса**.**

Тормозът е форма на насилие, която се определя като сбор от съзнателни негативни постъпки, които са дълготрайни, насочени към един и същ ученик от страна на един ученик или група.

Ключови в разбирането за тормоза са следите ***характеристики:***

1. злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
2. извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унизи или изолира;
3. повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на насилие.

Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат описани като:

Физически тормоз, например, блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение;

Психически тормоз, например, подмятане, подиграване, закачане, обиди, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на личните вещи, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни

погледи, неприятелско следене, словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Когато е в група, под формата на изолиране, игнориране, изключване от групови дейности, избягване, одумване и разпространение на злобни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз.

Сексуален тормоз - представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унизителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападане и насилие.

Кибер насилие и **Кибер тормоз** са насилие и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материали, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето/ученика или го унижават (снимането на дете/ученик с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис, без негово съгласие, кражба на самоличност/профили, обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др).

Ако дете/ученик е въвлечено в рискова ситуация онлайн, това винаги има своите отражения в реалния му живот. Преживяванията за детето могат да бъдат дори по-унизителни, тъй като кибертормозът не може да бъде прекратен веднага и е достъпен до много по-голям кръг хора.

II. РАЗЛИКИ МЕЖДУ ТОРМОЗ И ЗАКАЧКИ ИЛИ ИГРА МЕЖДУ ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои от самите деца и ученици. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следното би могло да помогне за правилна оценка на ситуацията:

1. Ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра.

2. Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз.

3. Ако детето/ученика не се чувстват добре от закачките и подигравките, тогава поведението може да е тормоз.

4. Ако детето/ученика, към когото са отправени подигравките поиска от другото дете да спре и той или тя не спират да се подиграват, тогава става въпрос за тормоз.

5. Ако детето/ученикът, който дразни продължава да дразни или дразни отново и отново, това е тормоз.

6. Ако дразненето е за нещо, което детето/ученикът не може да промени (височина, носене на очила, тегло, способност да чете, атлетически способности и пр.), тогава може да е тормоз.

7. Ако има и други хора наоколо, които наблюдават ситуацията и се окуражават или се присъединяват към ситуацията на подигравки, това е тормоз.

8. Ако едното дете е по-силно или по-популярно, по-голямо на възраст или по-властно, това може да е тормоз.

Ако се касае просто за приятелска игра, учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз, е необходимо да се предприемат съответните стъпки, описани в механизма.

Физическото насилие и тормоз са формите, които възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към тях.

Психическото насилие и тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като не са така видими, а и децата, от своя страна, нямат нагласата да споделят с възрастните за своите преживявания.

Проблемът се задълбочава, когато психическото насилие и тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолиране и други се подценяват от възрастните и се считат за нормална част от процеса на социализация и израстване на децата. Ето защо е важно да се обърне внимание още при първите признаци за съществуването на насилие и тормоз.

Физически и поведенчески признаци, по които може да се разпознаят насилието и тормоза:

1. различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;

2. неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едносрични отговори;

3. безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;

4. лоша представа за себе си - децата смятат, че са заслужили насилието;

5. прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;

6. влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;

7. влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;

8. чести отсъствия от определени часове;

9. детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;

10. агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;

11. внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на детето;

12. бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;

13. загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;

14. употреба на алкохол, медикаменти, занемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да сресва косата си);

15. психосоматични симптоми, като болки в стомаха, главоболие, гадене и др., оплаква се, че сънува кошмари и сънят му е нарушен;

16. различни прояви на сексуализирано поведение (имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които са нехарактерни за съответната възраст);

17. наблюдават се промени в навиците или в използването на интернет и социалните мрежи.

III. УЧИЛИЩНА ПОЛИТИКА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО

Основни цели на училищната политика за превенция и интервенция на насилието са:

1. Създаване на позитивна култура и климат в училището;

2. Повишаване осведомеността на всички участници в процеса на училищното образование, че насилието е неприемливо поведение;

3. Разработване на система за превенция, която създава условия за превантивна работа с групата/класа и включва децата в образователни дейности, семинари, работилници, които да ги запознават с различните форми на насилие и тормоз, да възпитават уважение и толерантност към различията, да развиват чувствителност към границите на другия, етика на взаимоотношенията, кое поведение е приемливо и кое - не, как да се реагира на неприемливо поведение, др.;

4. Създаване на система за интервенция чрез разработване и разясняване на съществуващи правила и процедури във връзка с всяка една проява на насилие и тормоз, включително по отношение на идентифициране и сигнализиране;

5. Създаване на система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въвлечените в ситуациите на насилие и тормоз;

6. Развиване на устойчива система за изграждане на капацитет у всички участници в образователния процес под формата на обучителни дейности, механизми за сътрудничество с други, външни за училището служби, организации или институции, изграждане на ефективна система за дежурства и др.;

7. Създаване на механизми за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция.

В допълнение на принципите в системата на предучилищното и училищното образование, цитирани в чл. 3 ал.2 от ЗПУО, политиката за сигурна образователна среда следва да се базира и на следните **специфични принципи**:

1. Позитивна култура и климат, които:

- Приемат различието и разнообразието и се базират на принципите на приобщаващото образование;
- Дават възможност за развитие на сигурна среда, в която децата открито споделят и обсъждат теми, свързани с насилието;
- Насърчават взаимоотношения на уважение сред цялата общност;

2. Ефективно лидерство;

3. Прилагането на цялостен институционален подход;

4. Споделено разбиране за насилието и тормоза и последиците;

5. Подкрепа и мотивиране на децата и служителите, в т.ч. информиране, обучение, консултиране, супервизия и изграждане на капацитет за справяне с насилието;

6. Въвеждане на образователни стратегии и дейности за превенция (вкл. мерки по информиране), които:

- Развиват емпатия, уважение сред децата;

- Ясно адресират агресивно поведение;
- Изграждат нулева толерантност към всички форми на насилие;

7. Системност и регулярност при вписване, изясняване и прилагане на мерки и последващи действия в случаи на насилие и тормоз;

8. Координация и последователни усилия от страна на институцията за изграждане на мрежа от взаимовръзки и взаимодействия за изграждане на по-сигурна среда;

9. Партньорство с родителите;

10. Непрекъсната оценка и проследяване на ефективността на цялостната политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз.

Причините за насилието са много и комплексни и училището, не биха могли да повлияят на всички. Но целта е успешно да се намалят тези фактори, които са свързани със средата в училището и които допринасят за проявата на насилие и агресивни модели на поведение.

За сигурна образователна среда и нулева толерантност към насилие и тормоз са необходими:

11. Системни усилия за възпитаване у учениците на социални умения и нагласи, които не допускат насилие във взаимоотношенията;

12. Подобряване на физическата среда (с фокус върху стаите, общите помещения за хранене, както и санитарните помещения), която не съдържа предпоставка за изява на агресивното поведение и в същото време създава условия за формирането на класа като общност;

13. Работа с нагласите към ученето, които намаляват съревнователния елемент между децата за сметка на екипната работа и споделяне на проблеми в общността на класа, както и проектно-базирано обучение, включително и изнесени дейности, които дават отлични резултати в тази посока;

14. Следване на последователни стъпки за разбиране на последиците от насилието и тормоза и мерки за подкрепа на децата за справяне с неприемливото поведение, които не наблягат на наказанието.

Превенцията на насилие и тормоз включва комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието. Превенцията поставя приоритет върху дейности на равнище група/ клас, например създаване на правила на отношения в групата/ класа, морално възстановяване на щета, тематични дискусии, регулярно провеждани в часа на класа или по друго време. Дискусиите са възможност в групата/ класа да се поставят за обсъждане въпроси, които вълнуват или смущават децата, като по този начин се създава пространство за мислене и отработване на агресията чрез говорене, разиграване на ситуации, тяхното обсъждане и съответно осмисляне и развиване на нови умения и модели за ненасилствени отношения и поведение.

Интервенциите включват отговора на училището при възникнали ситуации на насилие и тормоз. Това са последователни действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на насилие, тормоз и криза и се реализират като отчитат индивидуалните потребности на всяко дете, въвлечено пряко или косвено в ситуацията, като се прилага принципа на най-добрия интерес на детето.

РАЗРАБОТВАНЕ НА СИСТЕМА ОТ МЕРКИ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА СИГУРНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА

Създаване на координационен съвет с ясни функции и делегирани отговорности, който да отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с насилието и тормоза. Съветът се ръководи от заместник- директор по УД, определен със заповед на директора и включва в състава си педагогически съветник/психолог, учители, представители на Ученическия парламент.

Оценка на ситуацията

Оценката и анализирането на ситуацията са от значение за планирането на дейности за изграждане на сигурна образователна среда.

Оценката съдържа описание на следното: До колко са запознати заинтересованите страни с темата за насилие и тормоз? Какви видове и форми на насилие и тормоз има в училището? Колко често те се проявяват? Къде са местата, на които най-често се случват? Кои са участниците? Как се е реагирало до момента? Какво следва да се предприеме, за да бъде реакцията ефективна?

Оценката се организира от училищното ръководство и се осъществява от координационния съвет в началото на учебната година. За целта могат да се използват редица инструменти, като специални въпросници, анкети, дискусии с участие на цялата училищна общност, фокус групи с деца, учители и родители и др.

Резултатите от оценката и наличието на проблем се представят от координационния съвет и се обсъждат на тематичен педагогически съвет, на който участие могат да вземат всички заинтересовани страни. Резултатите могат да се обсъдят и на родителските срещи и в часовете на класа.

Изготвяне на план за превенция и интервенция на насилието и тормоза

Планът за изпълнение се изготвя и реализира от координационния съвет и се утвърждава от директора, с продължителност от една учебна година, като се актуализира в началото на всяка учебна година. Планът включва описание на всички дейности по превенция и интервенция на ниво институция и ниво група/клас. В плана са очертани срокове и отговорности по изпълнение на дейностите по превенция и интервенция.

Дейностите за превенция на ниво клас включват:

- Учениците и учителят създават **правила за поведение** на класа;
- **Обучителни дейности** и работа с класа, в които водеща роля има учителят/ класният ръководител. При работата на равнище клас следва да се прилагат всички форми на групова работа, дискусии, решаване на казуси, ролеви игри, споделяне на опит, като се използват възможностите на учебната програма, вкл. теми от глобалното, гражданското, екологичното, здравното, интеркултурното образование, часа на класа, различни извънкласни и извънучилищни дейности. Целта е да се създаде пространство, в което се говори открито за насилието и тормоза и се работи за формирането у учениците на нагласи и социални умения за здравословно и ненасилствено общуване, емпатия, толерантност и уважение към различията, решаване на конфликти и др.

Основните теми могат да бъдат:

1. Правата на децата и отговорностите, които те създават по отношение на околните.
2. Ценностите - какво са, какви могат да бъдат, как се проявяват в поведението, как се прилагат в ежедневието?
3. Какво представляват насилието и тормозът, разпознаваме ли ги, как можем и на кого да съобщаваме за случаи на насилие и тормоз?
4. Какви са преживяванията на извършителя, последователите, потърпевшия и наблюдателите?
5. Как се чувстваме, когато видим прояви на насилие и тормоз и какво правим? Какво можем да направим?

Използване на подход, ориентиран към децата, подхода за работа с връстници, **осигуряване на условия за** участие на учениците, които да станат естествените помощници при реализирането на дейностите по превенция (ползване на организацията на ученическия парламент, различни инициативи, идващи от децата и др.);

Дейности по интервенция

Дейностите включват:

- **Водене на дневник със случаи и процедури за управление на информацията.**

Дневникът със случаи се създава за целите на анализа и планирането на цялостна политика за превенция и интервенция на насилието и тормоза. В него се документират единствено ситуациите, съответстващи на второ и трето ниво според приетата класификация, при които е необходима и намесата на координационния съвет.

В Дневника със случаи се описва следната информация: дата, клас, участници, вид насилие и ниво, какво е предприето като действие, подпис на служителя.

На базата на вписаните ситуации, координационният съвет извършва анализ и оценка на риска от продължаване на насилието и тормоза. Координационният съвет е отговорен за анализа и разпознаването на деца и ученици, които участват и се въвличат в ситуации на насилие и тормоз,

без значение дали извършват проявите или са пострадали от насилието. От анализа, координационният съвет дава становище за индивидуална работа по случай с дете, което се намира в ситуация на риск по смисъла на ЗЗД и ЗПУО, предлага мерки и конкретни интервенции, които могат да бъдат индивидуална, групова работа и др. Координационният съвет дава становище и насочва ученикът към допълнителна подкрепа за личностно развитие за дете в риск.

Дневникът се съхранява при заместник - директора по УД, председател на Координационния съвет.

Иницииране на работа по случай, включително насочване на случая към други институции

При случаи от трето ниво, както и по преценка при случаи от второ ниво, незабавно се уведомява Дирекция "Социално подпомагане" (Отдел "Закрила на детето" - ОЗД) и/ или полицията. Уведомените институции започват проверка на сигнала по реда на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция (виж Приложение 3: Кой, кога и къде може да подава сигнал за дете в риск?), в който следва се включи представител на институцията (учител на групата/класен ръководител, училищен психолог/ педагогически съветник). Индивидуалната работа по случай с дете се осъществява интегрирано от мултидисциплинарен екип. При становище от координационния съвет в детската градина/ училището за иницииране на работа по случай или ако не се свика Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, психологът следва да инициира работа по случай с детето в училище.

Всеки служител в СУ „Стоян Заимов" е длъжен при установяване на случай на насилие и тормоз незабавно да уведоми директора на училището.

Дейности по интервенция на ниво клас - отнасят се до всички ситуации на насилие и тормоз според приетата класификация.

- **Обсъждане между учениците и класния ръководител** с цел изясняване на възникнал проблем, влиянието върху всички участници и свидетели, последствията, както и възможните решения.
- **Съвместни действия между класен ръководител или учител и училищния психолог и включване на външни специалисти**

Може да се организират допълнителни занятия с цялата група/ клас с подкрепата на педагогическия съветник/психолога. За целта би могъл да се покани и външен за училището специалист.

- **Използване на посредник при разрешаване на конфликта**
- **Провеждане на тематична родителска среща**

<u>Работа с родители</u>

Включването на родителите е важна част от реализирането на цялостната политика и важно условие за нейната ефективност. Съгласно училищната политика, родителите се привличат като партньори в дейностите по превенция и интервенция.

Партньорството с родителите за съдействие по **<u>превенция на насилието и тормоза</u>** може да се осъществява чрез:

- Провеждане на тематична родителска среща, в която учителите да запознаят родителите с цялостната политика, да им се представят основните моменти в механизма и да се дискутира тяхната готовност да участват.
- Покана към родители, които да се включат, като представят своите професии, хобита, интереси, така че да направят видима връзката между образованието и приложението му в живота.
- Идентифициране на родители, които могат да бъдат посредници за осъществяване на връзка между училището и други организации и институции. Родителското съдействие може да

има различни измерения, като:

- родители - специалисти от областта на помагащите професии (психолози, социални работници, медиатори, лекари) или други професии, които могат да бъдат полезни и с чиято помощ могат да се реализират училищни инициативи и други;
- родители, изявили желание да се включат в групи за придружаване на определени групи деца по пътя от дома до училището и обратно;
- родители, изявили желание да бъдат посредници между училището и други организации и институции, когато това се налага.

Партньорството с родителите в случаи на интервенция

Във всички случаи е необходимо родителите на участващите в ситуацията на насилие или тормоз деца да бъдат уведомени за случилото се, както и за предприетите от институцията действия за разрешаване на ситуацията. Насоки към учителя за разговор с родителите:

- Добре е разговорът да бъде започнат със силните страни на децата и след това да се представи ситуацията. Това ще помогне за свалянето на напрежението още в началото.
- Добре е останалите родители от класа също да бъдат информирани за ситуацията и предприетите действия с цел изясняване на неизвестните и сваляне на напрежението. По този начин се ограничават различни интерпретации и спекулации поради непознаване на ситуацията. Родителите трябва да бъдат запознати, че критиките, обидите и неглижирането на другото дете или деца от тяхна страна са недопустими и само ще задълбочат конфликта.
- Разговорът трябва да бъде проведен на подходящо място, в партньорски взаимоотношения, като се остави отворено пространство за споделяне на техните опасения и гледни точки. От разговора могат да бъдат изведени конкретни договорености кой какво може да предприеме и какво се очаква като резултат. Конструктивно е учителят да дава конкретни препоръки на родителите какво биха могли да направят и да обсъжда дали това е според възможностите им. По преценка, учителят може да насочи родителите за консултация с педагогическия съветник или с други специалисти при необходимост.

Насоки за работа с родители, когато не съдействат:

В случай, че родителите отказват да съдействат или по някакъв начин саботират действията на училището учителят следва да се обърне към координационния съвет и случая да се обсъди.

НАСОКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ

1. Прекратяване на ситуация на насилие и тормоз.
2. Подход за възстановяване на щетата.
3. Действия при тежък инцидент или при повторна ситуация на насилие или тормоз.
4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността.
5. Действия при насилие на ученик срещу член на екипа на училището.
6. Действията при насилие на възрастен срещу ученик.

Намесата и справянето с конкретни ситуации на тормоз и насилие е част от цялостната политика на училището срещу насилието. Намесата на възрастните следва внимателно да се обмисли и планира. Тя трябва да бъде последователно прилагана от цялата училищна общност, за да бъде максимално ефективна.

Важно е да не бъдат омаловажавани и първите прояви на влошаване на отношенията между децата, както и поведението, което е неприемливо. Тези ситуации представляват първо ниво от приетата класификация. Необходимо е още при най-малките сигнали и съмнения за тормоз да се предприемат стъпки, за да се предотврати ескалация на насилието и да се изпрати ясно послание, че такова поведение няма да бъде толерирано. Вниманието трябва да бъде насочено както към проявите на физически тормоз, така и към неговите социални и психологически измерения.

ПРЕКРАТЯВАНЕ НА СИТУАЦИЯ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ:

Задължение на всеки служител на училището е да се намеси, за да прекрати ситуация на насилие/ тормоз, на която е станал свидетел или за която е получил сигнал (от дете, родител или друг служител от училището):

1.В случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно. Когато има опасност за живота на детето, неговото здраве и физическия интегритет може да се използва разумна физическа сила под формата на избутване, издърпване, задържане на място.

2.Не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на детето, което е нанесло насилието/тормоза и на други деца, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към децата- свидетели на насилието, към средата, а не към активните участници и потърпевшите в ситуацията на насилие;

3.Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

ПОДХОД ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ЩЕТАТА

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази посока. Важно е преди да се прилага подходът да бъде предварително съгласуван с цялата общност, включително и с децата, и да бъде част от политиката на институцията. Възстановяване на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети. Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с детето, което е извършило насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре този подход да се приложи от учителя/класния ръководител, психолога. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се

действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан:

1. като първа стъпка учителят/ класният ръководител изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшето дете;
2. ключов момент във възстановяването на щетата е, че учителят/ класният ръководител разговаря с детето, а детето само предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и детето, което е потърпевш от насилието. Този процес се медиира от ангажирания в случая учител/ класен ръководител, психолог след изясняване на ситуацията и постигане на договореност, учителят/ класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Учителят може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Педагогическият съветник или психолога също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;
3. при преценка, може да бъде насочено към услуги в общността.

ДЕЙСТВИЯ ПРИ ИНЦИДЕНТ, КРИЗА ИЛИ ПРИ ПОВТОРНА СИТУАЦИЯ НА НАСИЛИЕ ИЛИ ТОРМОЗ

При повторна ситуация на насилие или когато има случай на инцидент или криза се следват предписанията от механизма, описани в Приложение 1. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия:

1. При инциденти и кризи се препоръчва работа в групов формат (например работа с цялата група/ клас), като кризисна интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки - затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. Предлага се пространство да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка. Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от педагогическия съветник/психолога, а при необходимост да се потърси съдействие от националната мобилна група от кризисни психолози към МОН, мобилната група или специалист от услуга в общността или мобилни кризисни психолози от ДАЗД. Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата" и наказване на „насилника". Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че детето, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а детето, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание, особено което го унижава, а от разбиране и емпатия (съпреживяване), за да може то да развие това чувство към другите.

2. Работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е учителят/ класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;

3. Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;

4. Необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;

5. Детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с училищния психолог;

6. Не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последствия. При създаване на необходими условия и след съответно обучение на специалистите в училището може да се реализира медиация с цел възстановяване на емоционалната и моралната щета и взаимовръзките между учениците.

7. Наблюдавайте детето в следващите дни, за да се уверите как се чувства и при необходимост отново разговаряйте с него;

8. Необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;

9. Не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на училището;

10. Валидират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;

11. Насърчават се отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая;

12. При преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

НАСОЧВАНЕ НА ДЕТЕТО И НЕГОВИТЕ РОДИТЕЛИ КЪМ ПРОГРАМИ И УСЛУГИ В ОБЩНОСТТА

Насочването на детето и неговите родители към консултация и психологическа работа следва да се осъществява от педагогическия съветник или от учителя на групата/ класния ръководител. Насочващият трябва да е запознат с услугите в общността и да даде пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми - къде може да се консултират, колко струват консултациите, какво представляват консултациите, какъв е метода на работа и т.н.

ДЕЙСТВИЯ ПРИ НАСИЛИЕ НА УЧЕНИК СРЕЩУ ЧЛЕН НА ЕКИПА НА УЧИЛИЩЕТО

1. Действието се прекратява незабавно от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното насилие.

2. Оказва се помощ в случай, че има пострадал/пострадали.

3. Детето трябва да бъде отделено с оглед на възстановяване на сигурността.

4. Отделянето на детето може да бъде временно до успокояването му, осъществява се психологическо консултиране/ кризисна интервенция.

5. Уведомяват се родителите на детето.

6. С детето започват дейности за установяване на причините, изясняване на ситуацията, оценка на проблема. С детето задължително разговаря училищния психолог, който дава становище след оценката на проблема и поведението за целите на вземането на решение за последствията от Педагогическия съвет.

7. Училището организира провеждане на педагогически съвет за вземане на решение за последващи действия.

8. Обсъждат се последващи действия и се прави план за работа с детето.

ДЕЙСТВИЯТА ПРИ НАСИЛИЕ НА ВЪЗРАСТЕН СРЕЩУ УЧЕНИК

При насилие на възрастен над дете незабавно се подава сигнал към ОЗД и/или полиция и се свиква Координационния механизъм за дете в риск.

Училището, извършва последователни действия - описани в Приложение 3: Кога, кой и къде може да подава сигнал за дете в риск?

С пострадалото дете разговаря психолог или педагогически съветник, който прави оценка и изготвя становище.

КОГА, КОЙ И КЪДЕ МОЖЕ ДА ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК?

1. Кога се подава сигнал за дете в риск?
2. Кой подава сигнал за дете в риск или в ситуация на насилие и тормоз?
3. Къде може да се подава сигнал за дете в риск или в ситуация на насилие и тормоз?

1. КОГА СЕ ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК?

Съгласно Закона за закрила на детето, чл. 7 (1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане", Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

(2) Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна".

2. КОЙ ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК ОТ НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ?

При идентифициране на случаи на насилие и тормоз на деца/ученици в училището директорът на училището следва да бъде незабавно уведомен. От страна на училището сигналът се подава от директора.

Всеки член на училището, който е станал свидетел на ситуация на насилие и тормоз, е длъжен незабавно да уведоми ОЗД и / или полицията.

Съгласно Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (чл. 10, ал. 5) в случаите, отнасящи се до насилие над дете, се разглеждат и анонимни сигнали.

В случай на подозрение за ситуация на тормоз, всеки служител в училището може да проведе консултация, като се свърже с Националната телефонна линия за деца и разговаря с консултант на телефон 116 111, а в ситуации на кибертормоз да се свърже с Националния център за безопасен интернет на телефон 124 123 или чрез сайта www.safenet.bg.

3. КЪДЕ МОЖЕ ДА СЕ ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК ОТ НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ?

Към Държавната агенция за закрила на детето функционира Национална телефонна линия за деца 116 111, която работи 24 часа в денонощието. Линията е с национално покритие, достъпна от територията на цялата страна, напълно безплатна за обаждащите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Тя функционира. Националната телефонна линия за деца предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. Към нея при необходимост могат да се обръщат за съдействие и професионалисти. В случаи, касаещи насилие и тормоз в интернет (кибертормоз), сигнал може да се подава към Национален център за безопасен инетрнет. Към центъра функционира консултативна линия, отворена в работните дни между 10 и 16 часа на телефон 124 123, имейл helpline@online.bg и чат в сайта www.safenet.bg. Консултациите на линията са анонимни и на нея могат да се свързват както деца, така и професионалисти и родители.

Сигнал може да бъде подаден и към националния телефон за спешни повиквания- 112.

Според Координационния механизъм, в случай че сигналът за насилие бъде приет от някой от визираните органи за закрила - получен от дирекция „Социално подпомагане"/отдел за закрила на детето, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи, съгласно чл.7 от Закона за закрила на детето той е длъжен да уведоми за това останалите незабавно до 1 час от регистриране на сигнала, включително по телефон и факс. Сигналът се изпраща в дирекция „Социално подпомагане" по настоящия адрес на детето. Съгласно Координационния механизъм във всеки един отдел „Закрила на детето" при дирекция „Социално подпомагане" началникът на отдела е на разположение, като той определя отговорен социален работник. В отдел „Закрила на детето" определеният отговорен социален работник извършва проверката на сигнала до 24 часа от постъпване на сигнала.

При проучването на сигнала социалният работник може да потърси съдействие от страна

на училището - информация за детето, за взаимоотношенията му с децата, впечатленията на учителите, т.е. информация, с която да бъде направена оценка на случая. При проучването на сигнала и предприемането на действия се изисква работа в екип от страна на различни специалисти, за да се направи точна оценка и да бъдат съгласувани действията на различните специалисти.

В случай, че бъде установен риск за детето, ще бъдат предприети мерки за закрила и ще бъде отворен случай. Изготвя се общ план, в който се описват планираните мерки, като социалният работник е отговорен и следи за изпълнението на плана. Мултидисциплинарният екип на местно равнище следва да си постави единна стратегическа цел, за постигането на която следва да изготви съвместен план за действие с разписани конкретни задачи със срок за изпълнение. Всеки един от посочените по-горе участници в мултидисциплинарния екип набелязва и предлага на останалите от екипа конкретни задачи по случая, които да изпълни, съобразно собствените си правомощия и в съответствие с нормативната уредба. Конкретните задачи за изпълнение следва да бъдат зададени така, че да може всеки участник да действа съобразно оперативната си самостоятелност, като изпълнението на конкретните дейности и задачи бъде подкрепено със съдействието на останалите участници и в същото време това да спомогне за крайния резултат - дългосрочна цел, която трябва да гарантира в най-голяма степен интереса на засегнатото дете.

Ролята на социалния работник е свързана с проучване на семейната среда и предприемане на мерки за закрила. В същото време той има правомощията и ангажимента да консултира родителите, да подпомогне тяхната ангажираност в работата с детето на равнище училище. Социалният работник може да консултира семейството, да насочи родителите и детето към подходящи социални услуги и консултации.

ДЕЙНОСТИ НА НИВО УЧИЛИЩЕ ПРИ УСТАНОВЯВАНЕ НА АГРЕСИЯ ИЛИ НАСИЛИЕ

1.Обобщаване на всички предложения за правила на поведение и ценности, направени от класовете и формулиране на общоучилищни ценности и правила, които да бъдат част от училищната политика:

- Разработване на правила за поведение и ценности на ниво паралелка;
- Обсъждане и обобщаване на правила за поведение и ценности предоставени от отделните паралелки от ученическия съвет;
- Формулиране на общоучилищни ценности и правила от училищен координационен съвет за справяне с насилието;

2.Договаряне на единен механизъм, включително разписани ясни отговорности, за реагиране при всяка проява на тормоз и насилие:

3.Разработване на предложения за промени в Правилника за дейността на училището и обсъждането им с училищната общност (педагогически специалисти, ученически парламент).

4. Приемане на съгласуваните промени - с решение на педагогически съвет.

5. Прилагане на програми за развитие на личните и социалните умения на ученициге.

6.Подобряване на системата от дежурства с оглед обхващане на местата, в които на етапа на оценка е установено, че се извършва тормоза:

- График за дежурство по коридорите, стола и двора на училището;
- Правилник за пропускателния режим в сградата и двора на училището;
- Заповед за пропускателния режим, съгласувана с охранителната фирма.

7.Подобряване на системата за съобщаване на случаи на тормоз (въвеждане на нови форми и канали, гарантиране на конфиденциалността).

8.Включване на експерти, родителите и самите ученици в процеса на създаване и реализирането на всички интервенции:

- Обсъждане проблемите свързани с тормоза и насилието Ученическия съвет.

9.Използване на подхода за работа с връстници, които трябва да станат естествените помощници при реализирането на всички видове интервенции както по отношение на децата и учениците, които са обект на тормоз, така и по отношение на децата и учениците, които упражняват насилие.

10. Повишаване квалификацията на учителите за работа с програмите, включително реализиране на специализирани тренинги за определени категории от работещите в училище за справяне с критични ситуации и други.

11. Ясно разпределение на конкретни отговорности на всички възрастни в училището, включително дежурства на определени места (коридорите и двора на училището).

12. Разработване на стъпки за привличане на родителите:

- Участие на родители при провеждане на екскурзии, лагери;
- Участие на родители при посещение на театрални и кино постановки, изложби, музей, изложби;
- Участие на родители в провеждане на открити уроци;
- Участие на родители при организиране и провеждане на благотворителни базари;
- При съгласуване на процедури и механизми за осигуряване на непрекъснато съгласуване на интересите и потребностите на отделните групи, съставляващи училищната общност.

13. Осигуряване на реални партньорства с външни на училището служби, организации и специалисти.

14. Насочване към основни здравни и социални услуги за децата и семействата.

15. Привличане на родителите в различни училищни и извънкласни дейности като важна част от реализирането на училищната програма и важно условие за нейната ефективност:

- Родители посредници между училището и други организации и институции;

ФИЗИЧЕСКИ И ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПРИЗНАЦИ,
ПО КОИТО МОЖЕ ДА СЕ РАЗПОЗНАЯТ
НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА:

1.РАЗЛИЧНИ ПО ВИД И ЦВЯТ НАТЪРТВАНИЯ, ВКЛЮЧИТЕЛНО СИНИНИ, ПОСТОЯННИ ИЛИ ЧЕСТИ ЧЕРВЕНИ ПЕТНА, ВКЛЮЧИТЕЛНО ОТ ПРЪСТИ, НАСИНЕНИ ОЧИ, СЛЕДИ ОТ УХАПВАНЕ;

2. **НЕПРАВДОПОДОБНИ ИЛИ ОБЪРКАНИ ОБЯСНЕНИЯ ЗА ТРАВМИТЕ, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЕДНОСРИЧНИ ОТГОВОРИ;**
3. **БЕЗПОКОЙСТВО И КРАЙНОСТИ В ПОВЕДЕНИЕТО - ОТ АГРЕСИВНОСТ ДО ПАСИВНОСТ;**
4. **ЛОША ПРЕДСТАВА ЗА СЕБЕ СИ - ДЕЦАТА СМЯТАТ, ЧЕ СА ЗАСЛУЖИЛИ НАСИЛИЕТО;**
5. **ПРЕКАЛЕНА ОТСТЪПЧИВОСТ НА ДЕТЕТО И ОСТАВЯНЕ БЕЗ ПРОТЕСТ ДА СЕ ПРАВИ КАКВОТО И ДА БИЛО С НЕГО;**
6. **ВЛОШАВАНЕ НА ЗДРАВОСЛОВНОТО СЪСТОЯНИЕ, КОЕТО ВКЛЮЧВА ПРИЛОШАВАНИЯ, ГЛАВОБОЛИЕ, ОТПАДНАЛОСТ;**
7. **ВЛОШАВАНЕ НА УСПЕХА ОТ ОБУЧЕНИЕТО И ЧЕСТИ ОТСЪСТВИЯ ОТ УЧИЛИЩЕ;**
8. **ЧЕСТИ ОТСЪСТВИЯ ОТ ОПРЕДЕЛЕНИ ЧАСОВЕ;**
9. **ДЕТЕТО МОЖЕ ДА СТАНЕ ЗАТВОРЕНО И ИЗОЛИРАНО, ДА НЕ ЖЕЛАЕ ДА КОНТАКТУВА С ВРЪСТНИЦИТЕ СИ;**
10. **АГРЕСИВНО ПОВЕДЕНИЕ И/ИЛИ ПОВЕДЕНИЕ, НАСОЧЕНО КЪМ ПРИВЛИЧАНЕ НА ВНИМАНИЕТО, УПОРИТО НЕПОСЛУШАНИЕ, САМОНАРАНЯВАНЕ;**
11. **ВНЕЗАПНИ ИЗБУХВАНИЯ, КОИТО СА НЕОБИЧАЙНИ ЗА ВЪЗРАСТТА ИЛИ ЗА НИВОТО НА РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО;**
12. **БЯГАНЕ И КРИЕНЕ, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗАЧЕСТИЛИ БЯГСТВА ОТ УЧИЛИЩЕ;**
13. **ЗАГУБА НА ДОВЕРИЕ, НЕУЧАСТИЕ В ОБЩИТЕ ЗАНИМАНИЯ В УЧИЛИЩЕ, НИСКА САМООЦЕНКА;**
14. **УПОТРЕБА НА АЛКОХОЛ, МЕДИКАМЕНТИ, ЗАНЕМАРЯВАНЕ (ПОСТОЯННО ОБЛИЧАНЕ НА ЕДНИ СЪЩИ ДРЕХИ ИЛИ ОТКАЗ ДА СРЕСВА КОСАТА СИ);**
15. **ПСИХОСОМАТИЧНИ СИМПТОМИ, КАТО БОЛКИ В СТОМАХА, ГЛАВОБОЛИЕ, ГАДЕНЕ И ДР., ОПЛАКВА СЕ, ЧЕ СЪНУВА КОШМАРИ И СЪНЯТ МУ Е НАРУШЕН;**
16. **РАЗЛИЧНИ ПРОЯВИ НА СЕКСУАЛИЗИРАНО ПОВЕДЕНИЕ (ИМИТАЦИЯ НА СЕКСУАЛЕН АКТ, РАЗГОЛВАНЕ, ИЗПОЛЗВАНЕ НА ЕЗИК, СВЪРЗАН СЪС СЕКСУАЛНИ ДЕЙСТВИЯ И Т.Н., КОИТО СА НЕХАРАКТЕРНИ ЗА СЪОТВЕТНАТА ВЪЗРАСТ);**
17. **НАБЛЮДАВАТ СЕ ПРОМЕНИ В НАВИЦИТЕ ИЛИ В ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ИНТЕРНЕТ И СОЦИАЛНИТЕ МРЕЖИ.**

НИВА НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ	ОТГОВОР НА ИНСТИТУЦИЯТА	ДОКУМЕНТИРАНЕ	ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ
ПЪРВО НИВО НАРУШАВАНЕ НА ПРАВИЛАТА: • **Форми на физическо насилие** са например: леко удряне, бутане, щипане, драскане, дърпане на коса, хапане, подритване, замърсяване или разрушаване на нечия собственост. • **Форми на психическо насилие** са например: омаловажаване, клюкарене, обиждане, осмиване, засрамване, подвикване, ругаене, клеветене, подигравки, унижение, заплахи, нецензурни/неприлични коментари, измисляне на прякори, изключване от групови или съвместни дейности, фаворизация/предпочитания, базирани на различие, разпространяване на слухове. • **Форми на сексуално насилие** са например: показване на неприлични жестове и действия, вербален тормоз със сексуално съдържание, разпространение на истории и изображения със сексуален подтекст. съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия • **Форми на кибернасилие/ кибертормоз** са например: обидни колажи, снимки, видеа, коментари, обаждания и изпращане на обидни съобщения (SMS, MMS, съобщения в социалните мрежи, др.), използване на дискриминативни и обидни етикети,	На първо ниво, действията се предприемат от класен ръководител или учител заедно с родител, като се предприема педагогическа работа - индивидуално, за група деца/ ученици или за цялата група/ клас. При наличие на щети от материален характер - те се възстановяват. Ако педагогическата работа не дава резултат и насилственото поведение се повтаря, последствията са по-сериозни, то тогава следва се да предприемат действия, предписани за ситуации от второ или трето ниво.	Ситуациите от първо ниво не се регистрират в Дневникът със случаи, защото са първа проява на насилие и не се тълкува като тормоз.	1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/ интервенция към всички участници. 2) Класният ръководител/ учителят подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилие. 3) Уведомяване на родител от класния ръководител/ учителя. 4) Консултации - предприемане на индивидуални разговори с участниците от класния ръководител/ учителя. 5) Мерки и действия от страна на класен ръководител/ учител - намиране на решение, което удовлетворява страните и служи за пример на наблюдателите. 6) Проследяване на изпълнението на предприетите мерки и действия.

използване на език на омраза, кражба на профили и други.			

НИВА НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ	ОТГОВОР НА ИНСТИТУЦИЯТА	ДОКУМЕНТИРАНЕ	ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ
ВТОРО НИВО ПОВТАРЯНЕ НА ЕДНИ И СЪЩИ НАРУШЕНИЯ НА ПРАВИЛАТА ИЛИ НАСИЛИЕ С ПО-СЕРИОЗНИ ПОСЛЕДИЦИ-ТОРМОЗ: • **Форми на физически тормоз** са например: шамаросване, удряне, стъпкване или късане на дрехи, ритане, обграждане, плюене, отнемане и разрушаване на нечия собственост, дърпане на нечий стол изпод него, дърпане за уши или коса. • **Форми на психически тормоз** са например: изнудване, заплашване, несправедливо наказание, забрана за общуване, отхвърляне и манипулация**,** подигравки, отправени пред целия клас или група, публично унижение, обиди; интригантстване, разпространяване на слухове, публично отхвърляне и игнориране, неприемане, манипулиране и използване. • **Форми на сексуален тормоз** са например: сексуално докосване, показване на порнографски материали, показване на интимни части на тялото и сваляне на дрехи, подтикване или принуждаване към сексуални действия, заснемане в сексуални пози. • **Форми на кибертормоз** са например: непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видео, злоупотреба с влогове, блогове, форуми, социални мрежи, заснемане и разпространение без разрешение, унизително за детето снимки/видео, кражба на профил и използване език на омраза.	На второ ниво, действията се предприемат от класен ръководител/ учител заедно с психолог или педагогически съветник, председател или представител на координационния съвет и задължително участие на родител, като се уведомява директора. По преценка се подава сигнал до ОЗД и/ или полиция. Координационният съвет прави оценка на риска и може да даде становище за иницииране на работа по случай.	Ситуацията на тормоз се описва в Дневника със ситуации от свидетеля на случилото се или класния ръководител/ учителя. Възстановяване на щети при наличие на такива.	1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/ интервенция към всички участници. 2) Учителят/ класният ръководител подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилие. Всеки служител, който е станал свидетел на насилието, може да подаде сигнал към ОЗД. 3) Учителят/ класният ръководител съобщава на Координационния съвет за случая. Прави се оценка на случая и по преценка директорът подава сигнал от името на институцията до ОЗД и/ или полицията и се инициира работа по случай. 4) Уведомяване на родител. 5) Мерки и действия - работа на координационния съвет: анализ на ситуациите от регистъра и предприемане на работа по случай. 6) Проследяване на изпълнението на предприетите мерки и действия. Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, следва да се уведоми директора, който следва да се обърне към отделите за закрила на

			детето.

НИВА НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ	ОТГОВОР НА ИНСТИТУЦИЯТА	ДОКУМЕНТИРАНЕ	ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ
ТРЕТО НИВО **СИСТЕМНА ЗЛОУПОТРЕБА, КАКТО И СИТУАЦИИ, В КОИТО СЪЩЕСТВУВА ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО ЗА КОЙТО И ДА Е ОТ УЧАСТНИЦИТЕ В СИТУАЦИЯТА:** **Форми на физически тормоз** са например: сбиване, задушаване, събаряне, причиняване на изгаряния и други наранявания, намушкване с остър предмет, провесване от прозорец или високо място, ограничаване на движението, лишаване от храна, излагане на ниски или високи температури и заплашване с оръжие. **Форми на психически тормоз** са например: сплашване, изнудване със сериозни заплахи, насилствено отнемане на пари и вещи, клетви, които накърняват сериозно достойнството, публично унижение, ограничаване на движението, склоняване за употреба на психоактивни вещества, включване в антисоциални групи и организации, изолация, групово измъчване на индивид или група и организиране на банди, последиците от които нараняват други. **Форми на сексуален тормоз** са например: съблазняване от друго дете, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия, блудство, изнасилване, кръвосмешение. **Форми на кибертормоз** са например: повторно действие на непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видеозаписи, злоупотреба с влогове, блогове, форуми, социални мрежи, профили и лични данни, заснемане без разрешение, заснемане и разпространение на сцени на насилие, разпространение на записи и снимки и видео на	На трето ниво се уведомява незабавно ОЗД и/или органите на полицията. Действията на ниво институция се предприемат от директор заедно с координационния съвет със задължителното участие на родител и компетентни власти, организации и услуги (центрове за социална работа, здравни центрове, отдел закрила на детето, полиция и др.). Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да информира отделите за закрила на детето, центъра за социална работа и/или полицията. При материална щета се съставя Протокол за възстановяване на щетата.	Ситуациите на тормоз от трето ниво се описват в Дневника със случаи, като по тях се предприема интензивна работа по случая, включваща всички участници; правят се оценки на потребностите и план за действие, както и се инициират процедури в съответствие със закона За закрила на детето, Наредба за приобщаващо образование, Закона за училищно и предучилищно образование.	1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/ интервенция към всички участници. 2) Учителят/ класният ръководител подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилие и незабавно уведомява директора и се подава сигнал към ОЗД и/или органите на полицията. 3) Уведомяване на родител. 4) Консултации- предприемане на индивидуални разговори с участниците. 5) Мерки и действия от страна на координационния съвет, интензивна работа по случай, информиране и насочване към други служби и/или услуги от страна на директора. Ако друга организация или услуга е въвлечена в работата с детето или ученика, институцията установява връзка с тези организации или услуги и синхронизира дейностите. 6) Проследяване на изпълнението на предприетите мерки и действия.

детска порнография.			